Samenvatting van de cursus C.8-12: Elementen van cognitivisme I,

Samenvatting

De cursus Elementen van cognitivisme I biedt een kritisch overzicht van de moderne geestesfilosofie en het cognitivisme, dat wordt gedefinieerd als een vijfvoudig interdisciplinair veld waarin neuro- en hersenwetenschappen, cognitieve psychologie, kunstmatige intelligentie, taalwetenschap en geestesfilosofie samenkomen op een psychologisch-materialistische grondslag.

Vertrekkend vanuit de geschiedenis van het westers materialisme en het sciëntisme onderzoekt de cursus hoe de menselijke geest en het bewustzijn - bestaande uit subjectieve kwalitatieve ervaringen (qualia) en doelgerichte intentionele toestanden zoals geloof en verlangen - worden genaturaliseerd en herleid tot fysieke breinprocessen .

Vervolgens worden drie verklaringsmodellen geanalyseerd om het mentale leven van medemensen te interpreteren (de rationaliserende theorie, de volkspsychologische theorie en de projectietheorie), ondersteund door inzichten uit de ontwikkelingspsychologie over de kinderlijke Theory of Mind en het dierlijk bewustzijn.

Ten slotte behandelt de cursus het centrale filosofische dilemma van de mentale oorzakelijkheid en vergelijkt zij stromingen zoals het cartesiaans dualisme, het logisch behaviorisme, de type-identiteitstheorie, het functionalisme en het anomisch monisme, waarbij blijkt dat vrijwel elk materialistisch model dreigt te vervallen in epifenomenisme en dat de alledaagse volkspsychologie onmisbaar blijft om menselijk handelen te begrijpen.

1: Definitie van het cognitivisme, sciëntisme en historische wortels

Het heersende cognitivisme is een vijfvoudig vakgebied. Het steunt op vier specifieke wetenschappen - neurofysiologie/ genetica (het biologische aspect), cognitieve psychologie (het centrale aspect), kunstmatige intelligentie (het technologisch-informatische aspect) en taalwetenschap (met logica en taalgebruik theorie) - gecombineerd met geestesfilosofie in een psychologisch-materialistische vorm. De cursus wil geen oppervlakkige verzameling van kennis leveren, maar zoekt naar 'veralgeheling': het begrijpen van de totale samenhang en het systeem van het cognitivistische denkklimaat.

Het huidige cognitieve materialisme heeft een lange geschiedenis binnen het westerse denken. Na het klassieke atomisme van Demokritos en het antieke stoïcisme ontwikkelde zich in de achttiende eeuw een sterk psychologisch materialisme. Denkers zoals Joseph Priestley herleidden de psychologie tot een onderdeel van de fysiologie - een fysica van de hersenen -

terwijl La Mettrie de mens beschreef als een machine (*L'homme machine*). Via het negentiende-eeuwse mechanistische en dialectische materialisme (Vogt, Büchner, Marx, Engels) en het logisch empirisme van de Wiener Kreis (Carnap, Neurath) ontstond het sciëntisme.

Het sciëntisme huldigt het dogma van de eenheid der wetenschappen: alle biologische en psychologische fenomenen zijn volledig herleidbaar tot de scheikunde en uiteindelijk tot de fysica. In het hedendaagse Australische materialisme (Armstrong, Smart) poogt men het menselijke 'subject' of 'ik' volledig te 'naturaliseren' en natuurkundig te verklaren, waarmee men zich radicaal afzet tegen het cartesiaanse dualisme van een gescheiden geest en lichaam.

2: Bewustzijn, qualia en het begrip 'geloof'

In de cognitieve filosofie omvat het mentale leven twee hoofdcomponenten: kwalitatieve ervaringen en intentionele toestanden10. Kwalitatieve ervaringen verschaffen *qualia* (zoals het feitelijke, innerlijke voelen van pijn). Intentionele toestanden (zoals geloven, verlangen of hopen) zijn daarentegen gericht op een specifieke inhoud of propositie.

De filosoof Pascal Engel onderscheidt drie niveaus van bewustzijn:

- *Fenomenaal bewustzijn*: het direct ervaren van kwalitatieve toestanden en qualia.

- *Reflectief bewustzijn* (tweede-orde): het vermogen om een voorstelling te hebben van de eigen mentale toestanden (bijvoorbeeld "geloven dat je gelooft dat…".

- *Het subjectieve perspectief:* het éénmakende, centraliserende standpunt van het individu. Radicalere cognitivisten zoals Daniel Dennett beweren echter dat dit subjectieve 'ik' een illusie is en herleiden het bewustzijn tot de werking van een 'virtuele machine' in de hersenen.

Het begrip 'geloof' (*belief/croyance*) speelt een sleutelrol als propositionele attitude. Het cognitivisme kent vier kenmerken toe aan geloof:

- Het is *propositioneel* en bezit waarheidsvoorwaarden (het is waar als de situatie in de wereld ermee overeenstemt).

- Het heeft een *causale werking* en een functioneel profiel: samen met verlangens veroorzaakt geloof menselijk gedrag.

- Het is *holistisch*: een afzonderlijk geloof kan niet bestaan zonder een samenhangend netwerk van begrippen en andere geloven.

- Het is *potentieel reflectief*: het moet tot het bewustzijn kunnen doordringen.

Wat betreft het dierlijk mentaal leven kent men aan hogere dieren weliswaar informatiestromen en intentioneel gedrag toe, maar volgens de katagogische regel van Lloyd Morgan mag men een handeling niet toeschrijven aan een hoger mentaal vermogen als het ook door een lager psychologisch proces verklaard kan worden.

3: Interpretatietheorieën, de kinderlijke geest en de volkspsychologie

Om te begrijpen hoe wij het mentale leven van medemensen interpreteren (derde-persoonspsychologie), onderscheidt de cursus drie grote theorieën:

- Rationaliserende / Normatieve theorieën (Quine, Davidson, Dennett): Deze benadering past het 'liefdesaxioma' (*principle of charity*) toe. Bij het duiden van de uitspraken en daden van een medemens veronderstelt men vooraf dat zijn overtuigingen rationeel, consistent en over het algemeen waar zijn.

- Volkspsychologische theorie / Folk Psychology (Lewis, Fodor, Leslie): Deze theorie stelt dat de mens beschikt over een alledaagse 'theorie van de geest' (Theory of Mind). We verklaren gedrag via empirische regelmatigheden en oorzakelijke verbanden tussen verlangens en overtuigingen. Jerry Fodor verbindt dit met het computationisme: het idee dat onze geest rekent met symbolen in een innerlijke 'denktaal' (language of thought).

- Projectietheorie / Simulatietheorie (Goldman, Gordon, Stich): Hierbij verklaren we anderen niet via normen of theorieën, maar door ons in te leven en onze eigen bewuste mentale toestanden te simuleren en te projecteren op de medemens.

Ontwikkelingspsychologisch onderzoek (Wimmer & Perner, Leslie) toont aan dat kinderen tussen de 3 en 5 jaar stapsgewijs het vermogen verwerven om 'metavoorstellingen' te maken en 'onware geloven' (false beliefs) toe te schrijven aan anderen. Kinderen jonger dan 4 jaar en autistische kinderen missen deze complexe Theory of Mind grotendeels.

4: Mentale oorzakelijkheid en het materialistische dilemma

Het centrale probleem waar het gehele cognitivisme op stuit, is het vraagstuk van de mentale oorzakelijkheid (mental causation). Als alle fysieke bewegingen in onze wereld een volledige natuurkundige oorzaak hebben, welke werkelijke rol speelt onze geest of onze bewuste wens dan nog?

De cursus vergelijkt de belangrijkste filosofische antwoorden:

- *Cartesiaans Dualisme:* Ziet geest en stof als twee gescheiden substanties. Het stuit op het 'interactionisme-probleem': hoe kan een immateriële geest fysieke energie of hersenweefsel beïnvloeden?

- *Logisch Behaviorisme* (Gilbert Ryle): Reduceert mentale begrippen tot uitwendige gedragsdisposities. Dit leidt echter tot cirkelredeneringen en ontkent dat een innerlijke overtuiging de échte oorzaak van gedrag is.

- *Type/Type Identiteitstheorie* (Smart, Armstrong): Stelt dat elk type mentale toestand identiek is aan een specifiek type breintoestand. Filosofen zoals Saul Kripke bekritiseren dit vanwege het unieke, onmiddellijke karakter van de innerlijke ervaring. Jaegwon Kim wijst op het principe van *explicatieve uitsluiting*: als het brein het lichaam al volledig fysiek aanstuurt, wordt de mentale inhoud causaal overbodig.

- *Functionalisme* (Putnam, Fodor): Vergelijkt de geest met de *software* op de *hardware* van de hersenen (het brein als Turingmachine). Het mentale wordt gedefinieerd door de causale rol of functie binnen het systeem.

- *Anomisch Monisme* (Donald Davidson): Huldigt een ontologisch monisme (alle gebeurtenissen zijn fysiek), maar stelt dat er geen strikte psychofysische wetten bestaan (*mentaal anomisme*).

***Epiloog van Pascal Engel**:* Pascal Engel concludeert dat vrijwel alle materialistische stromingen - ondanks hun ver verfijnde terminologie - onbedoeld vervallen in epifenomenisme: de opvatting dat de menselijke geest slechts een krachteloos bijverschijnsel van de materie is. Omdat dit haaks staat op onze dagelijkse ervaring en op de biologische evolutie, blijft de alledaagse volkspsychologie - waarin bewuste redenen en motieven ons handelen écht verklaren - in de praktijk volkomen onmisbaar